

พระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน Participation of Buddhist Priest in Public Quality of Life

พระครูปลัดเถรานุวัตร (สุเทพ สุเทวเมธี)

อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ปัจจุบันพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อวิถีชาวบ้าน หรือคนในชุมชนนั้น ๆ เนื่องด้วยพระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณที่สำคัญที่จะชักนำให้ประชาชนหรือชาวบ้าน เจริญรอยไปด้วยความเจริญมีความสุข ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่พระสงฆ์นั้น เป็นได้ทั้งนักปฏิบัติ นักสอน และนักพัฒนาอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ทั้งความรู้ทางคติทางธรรม และคติทางโลก จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้นำชุมชนเชิงสัญลักษณ์ที่เป็นปูชนียบุคคลที่ควรเคารพยิ่ง สามารถสรุปได้จากบทบาทของพระสงฆ์ที่มีมาแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ บทบาทที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านและท้องถิ่น 5 ด้าน คือ 1) บทบาทของพระสงฆ์ด้านการศึกษา 2) บทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ธรรม 3) บทบาทของพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ 4) บทบาทของพระสงฆ์ด้านพัฒนาจิตวิญญาณ และ 5) บทบาทของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับประชาชน เช่น การอบรมคุณธรรมจริยธรรม การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การช่วยเหลือสถานที่ที่เป็นสาธารณสมบัติ การช่วยเหลือประชาชนในโอกาสที่ควรช่วย การจัดกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น จึงทำให้พระสงฆ์เองซึ่งเดิมเป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือแล้ว ยิ่งเพิ่มความเคารพยำเกรง ยกย่องให้เป็นผู้นำจิตวิญญาณขึ้นไปอีก และเป็นปูชนียบุคคลที่ดีของผู้คน ชุมชน และสังคมสืบไป

คำสำคัญ: พระสงฆ์ การมีส่วนร่วม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

Abstract

In present, the Buddhist Priest played an important role on the folkways or people in community because the priest was considered as a spirit leader who able to lead people or villagers to follow in the footsteps of progress and happiness. In order that, according to the priest were practitioner, instructor and developer at the same time which was arising from the experiences in dharma case and lawsuits, we could say that the priests were the symbolic community leaders who were the respectable venerable. This can be concluded from the role of a priest in 5' roles which involved with villagers and local people from the to the present, namely; 1) priests' roles in education 2) priests' roles in propagation of Dharma 3) priests' roles in social welfare 4) priests' roles in spiritual development and 5) priests' roles in promoting cultural preservation and the environment. These were the duty of the priest to get involvement with people, such as ethics training, village development, village development, local development, helping to provide capital relief, helping the public domain, public assistance in the occasion that should help, managing various activities, etc. These mentioned activities made even more revered to the priests who were the local persons in each village to be the spiritual leaders and good venerable persons of people, communities and society.

Keywords: Buddhist, Participation, Priest in Public Quality of Life

บทนำ

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบเป็นผู้บรรลुरुธรรม และสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม ให้ผู้คนตั้งอยู่ในความเจริญ และดีงาม พระสงฆ์มี 2 ประเภท คือ พระอริยสงฆ์ ได้แก่ พระสงฆ์ที่ได้บรรลุคุณวิเศษในระดับต่าง ๆ ที่เรียกว่า พระโสดาบันบ้าง พระสกทาคามีบ้าง พระอนาคามีบ้าง และพระอรหันต์บ้าง ส่วนสมมติสงฆ์ ได้แก่ พระสงฆ์ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยแต่ยังไม่ถึงขั้นบรรลุคุณวิเศษในระดับต่าง ๆ ซึ่งเมื่อกล่าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้วก็ได้แก่พระภิกษุสงฆ์สามเณรในสังคมปัจจุบันนั่นเอง พระสงฆ์เกิดขึ้นเพราะพระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะอุบัติขึ้นเป็นความอุบัติขึ้นครอบงำพระรัตนตรัย หลังจากมีพระสงฆ์เกิดขึ้นในโลกแล้วพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงวางแบบแผนวางเป้าหมาย กำหนดบทบาทให้ภิกษุทั้งหลายได้ทำหน้าที่ทั้งที่เป็นประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์แก่ผู้อื่น ดังนั้นพระสงฆ์จึงเริ่มมีบทบาทตั้งแต่นั้นมา แต่ในสังคมปัจจุบันพระสงฆ์มีความเกี่ยวข้องกับประชาชนมากขึ้น ทำให้มหาเถรสมาคมกำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการ 6 ด้านด้วยกัน ซึ่งด้านที่เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับประชาชน คือ ด้านสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์นี้ ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการพิจารณาจัดการสงเคราะห์ตามควรแก่โอกาส เช่น

1. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การป้องกันภัยยาเสพติด เช่น ยาบ้า การช่วยป้องกันโรคเอดส์ เป็นต้น

2. การช่วยเหลือสถานที่ที่เป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า เป็นต้น

3. การช่วยเหลือประชาชน ในโอกาสที่ควรช่วย เช่น การประสพอุทกภัย หรือช่วยคนชรา หรือคนพิการ การสาธารณสุขสงเคราะห์จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงาม และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และความสงบสุขของบ้านเมือง จึงจะถือว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสม และควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการโดยตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิ 5-9 คนเป็นกรรมการสำหรับผู้ควบคุม และส่งเสริม มีคณะกรรมการอำนวยการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาค และคณะกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนกลาง (พระธรรมปริยัติโสภณ วรวิทย์ คงคปญโญ, 2548: 35-36)

พระสงฆ์จึงเป็นบุคลากรหนึ่งที่มีบทบาทถูกยกขึ้นมาให้เป็นนักพัฒนา ในอดีตพระสงฆ์จะเป็นนักพัฒนาทางด้านจิตใจคอยให้การอบรมบ่มธรรมะ รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ที่อาจจะเรียกว่าเป็นสังคมแบบเก่าไปแล้ว และนั่น คือ สิ่งที่เรามองเห็นบทบาทของพระสงฆ์ เพราะมีภาวะความเป็นผู้นำที่วัดจากศีล คุณธรรมจริยธรรม และความรู้ที่ได้รับเคารพ และความน่าเชื่อถือ ในสมัยอดีตจะเห็นได้ว่าการเรียน การให้ความรู้ การแพทย์ การประชุม และการทำกิจกรรมของชาวบ้านจะอิงอยู่กับวัด คือ มีวัดเป็นศูนย์กลาง และพระสงฆ์ยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

บทบาทดังกล่าว เราจะเห็นได้ว่าสังคมแบบเก่านี้มีอะไรที่แตกต่างไปกับสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก ในแง่ของความสุข เวลา การปฏิสัมพันธ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงน้อย ผู้คนมีความเคารพยำเกรงซึ่งกัน และกัน หรืออย่างที่เรียกกันว่าประพตฺติเขมฺมฐาปจายินธรรมนั่นเอง (มีความเคารพนอบน้อมต่อผู้ใหญ่) สรุปรว่า คนในชุมชนสังคม ต่างคนต่างรู้หน้าที่ของตน หน้าที่ของกัน และกันว่าควร หรือต้องทำอะไรจึงจะทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่นต่อไปดังนั้นการพัฒนาจึงต้องมีการวางเป้าหมายในการพัฒนา และสิ่งที่ควรพัฒนาเป็นประการแรก คือ การพัฒนาคน เพื่อนำศักยภาพของคนมาใช้ในการบริหารงาน ดังปรากฏตามที่ท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ อธิบายไว้ โดยสรุปว่า นอกจากการมีเศรษฐกิจเจริญได้ และธรรมชาติก็อยู่ดีคู่กันไปในนั้น ต้องเริ่มมาจากการพัฒนาคน และต้องพัฒนาแบบองค์รวม ซึ่งเป็นการพัฒนาทางพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ให้ประสานเกื้อหนุนสอดคล้องกัน จึงเป็นหนทางที่ทำให้การพัฒนาถูกต้องและยั่งยืนนำไปสู่อารยธรรมที่ยั่งยืน (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต, 2543: 62) ถ้าจะแก้ปัญหาลูกโลกให้สำเร็จนำมนุษย์ไปสู่ชีวิตที่ดีงามมีความสุขอย่างอารยชนผู้มีอารยธรรมที่แท้จริงได้ มนุษย์ต้องดำเนินชีวิตเป็นระบบ และต้องพัฒนาให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลโยงประสานกันครบทั้งสามด้าน คือ ตัวมนุษย์เอง สังคม สิ่งแวดล้อม และการพิจารณาให้ตลอดรวม เรียกว่าระบบองค์รวมสมบูรณ์

เมื่อพิจารณาจากหลักการพัฒนาคนแล้ว จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่พระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเริ่มที่การพัฒนาองค์กรวัดซึ่งถือเป็นหนึ่งในท้องถิ่นให้ดีเสียก่อน พระสงฆ์เองก็ควรปรับบทบาทของตนในยุคที่เป็นสังคมแบบใหม่ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เข้าทันกับยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาหรือที่เรียกว่า ยุคโลกาภิวัตน์

และเพราะเหตุนี้ จึงเป็นสาเหตุหลักที่พระสงฆ์ควรที่จะพัฒนาตนเองในรูปแบบใหม่ในแง่ของการได้รับการยอมรับจากภายนอก คือ ความรู้ความสามารถ และในภายใน คือ คุณธรรมจริยธรรมที่มีอยู่ในตัวเป็นการปรับตัวเพื่อให้รู้ทั้งศาสตร์ทางธรรมและทางโลกที่จะนำมาใช้บูรณาการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ชุมชน และสังคมนั้น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในด้านการศึกษา การเผยแผ่ธรรม สังคมสงเคราะห์ พัฒนาจิตวิญญาณ และศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม หมายถึง ความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องเป็นเหตุเร้าให้กระทำการ (Contribution) ให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย (เมตต์ เมตต์การุญจิต, 2544: 23) และยังเป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงาน โดยการร่วมคิดร่วมลงมือปฏิบัติ ร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมในการติดตามประเมินผล (วรรณิการ์ ภูมิวงศ์พิทักษ์, 2540: 12) หรือการที่สมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถมีโอกาส เข้าร่วมดำเนินการ และมีอิทธิพลในกิจกรรม และกระบวนการพัฒนา ทั้งยังได้รับผลแห่งการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันด้วย ทั้งนี้การมีส่วนร่วมสามารถมีได้หลากหลายรูปแบบ โดยครอบคลุมไปถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การให้คำปรึกษา การสร้างกลไก เพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม (United Nation, 1981, p. 11) ทั้งนี้การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน เพราะประชาชนให้ความสำคัญกับบทบาทการเข้ามามีส่วนร่วมที่มีลักษณะเหมือนกันและใกล้เคียงกันได้แก่ ร่วมประชุม ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมออกเงิน ร่วมเป็นกรรมการหรือเป็นสมาชิก ร่วมเป็นผู้นำร่วมเป็นผู้สัมภาษณ์ ร่วมชักชวนเพื่อนบ้าน ร่วมเป็นผู้บริโภค ร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน ร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ ร่วมประสานงาน ร่วมรับผิดชอบ ร่วมติดตามและประเมินผล ร่วมดูแลรักษาและทะนุบำรุง (ปรัชญา เวสารัชช, 2528: 5) และการที่บุคคลได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานทั้งในด้านการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมจะช่วยสร้างพลังจิตให้ร่วมกันปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการยินยอมปฏิบัติตามคำสั่ง นอกจากนี้การมีส่วนร่วมจะช่วยกระตุ้นให้บุคคลสนับสนุนเป้าหมายตลอดจนวัตถุประสงค์ร่วมขององค์กรด้วย นอกจากความหมายดังกล่าวจะเห็นว่าการมีส่วนร่วมปฏิบัติงานในองค์การประกอบด้วย สาระสำคัญ 3 ประการ 1) การมีส่วนร่วมในด้านการแสดงความคิดเห็น 2) การมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดการยอมรับในเป้าหมาย และ 3) การมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2531: 185)

ในขณะที่เดียวกันการมีส่วนร่วม (Participation) เป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องความต้องการ และทิศทางการเปลี่ยนแปลง ซึ่งความเห็นพ้องต้องกันนั้นต้องมีมากพอจนเกิดการริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติกล่าว คือ ต้องเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่ที่จะเข้าร่วมปฏิบัติการนั้น และเหตุผลที่คนมาร่วม

ปฏิบัติการจะต้องมีความตระหนักว่าต้องปฏิบัติการโดยกลุ่มหรือในนามของกลุ่ม หรือกระทำผ่านองค์กร ดังนั้นองค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวทำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ นอกจากนี้การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องร่วมมือ และรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ โดยมีกลุ่มหรือองค์กรรองรับประชาชนที่เข้าร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญาและการรับรู้สามารถคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจ เพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง (อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง, 2542: 19)

ระดับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ร่วมรับรู้ หมายถึง รัฐได้ให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมแก่ประชาชน เมื่อรัฐมีความคิดริเริ่มมีนโยบายที่จะให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ แล้วเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้โดยการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนหรือให้สิทธิแก่ประชาชนนั้นนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมด้วย เนื่องจากข้อมูลข่าวสารจะบอกถึงโครงการหรือกิจกรรมที่กำลังจะเกิดขึ้น ความจำเป็น และความสำคัญที่จะต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ รวมถึงการดำเนินการ และมาตรการต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้เพื่อการพัฒนาอีกด้วย การร่วมรับรู้ในข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่อาจจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างชัดเจนรวมตลอดไปจนถึงข้อมูลข่าวสารที่ได้รับนั้นหากมีความไม่ชัดเจน ถูกต้อง ครบถ้วนแล้วอาจนำไปสู่ ความขัดแย้งที่อาจถึงขั้นรุนแรงได้

ระดับที่ 2 ร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น หมายถึง เมื่อประชาชนได้ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากรัฐแล้วประชาชนก็จะร่วมค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ความจำเป็น และความต้องการที่ต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้น พร้อมร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อหน่วยงานเจ้าของโครงการหรือกิจกรรม หรือหน่วยงาน หรือผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจจะได้นำไปใช้ประกอบการพิจารณาต่อไป

ระดับที่ 3 ร่วมพิจารณา ร่วมตัดสินใจ หมายถึง ร่วมพิจารณาเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับโครงการหรือกิจกรรม การเลือกพื้นที่ที่ตั้งโครงการ โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ที่จะตั้งโครงการควรจะมีส่วนร่วมพิจารณารับหรือปฏิเสธไม่ให้โครงการตั้งในพื้นที่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้ในความถูกต้องแล้วมีความสำคัญมาก เนื่องจากประชาชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณา ตัดสินใจ จนถึงการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการเป็นเจ้าของที่ซึ่งได้รับผลประโยชน์หรือผลกระทบโดยตรงมากกว่าประชาชนอื่น ๆ

ระดับที่ 4 ร่วมดำเนินการ หมายถึง ร่วมในการลงทุน ร่วมในการคัดเลือกผู้ปฏิบัติงานหรือร่วมปฏิบัติงานเอง ในระดับการมีส่วนร่วมนี้อาจจะทำได้ในทุกประเภทของโครงการ เช่น หากเป็นโครงการที่จำเป็นต้องใช้ผู้มีความรู้เฉพาะด้าน ผู้ชำนาญการ หรือใช้เทคโนโลยีขั้นสูงแล้วบางครั้ง เป็นความยุ่งยากที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมปฏิบัติงานได้ แต่หากเป็นโครงการหรือกิจกรรมระดับท้องถิ่นที่ชุมชนปัญญาชาวบ้านได้ชาวบ้านหรือประชาชนในท้องถิ่นก็เข้าร่วมกิจกรรมได้ หรือเป็นการร่วมดำเนินการด้วยการลงทุนถือหุ้น ก็ย่อมถือว่ามีกรร่วมดำเนินการได้

ระดับที่ 5 ร่วมติดตาม ตรวจสอบและประเมินผล หมายถึง การร่วมตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ ว่าเป็นไปตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์หรือไม่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเป็นอย่างมาก เพราะประชาชนจะทำหน้าที่คอยเฝ้า

ระวัง และเตือนภัยการดำเนินการโครงการเพื่อป้องกัน และแก้ไขปัญหาได้อย่างทันท่วงทีก่อนที่จะมีผลร้ายเกิดขึ้น และเมื่อมีการดำเนินการตามโครงการ หรือกิจกรรมแล้วก็ต้องมีการประเมินผลว่าการดำเนินการนั้น ๆ บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด และการดำเนินการเป็นอย่างไร เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการพิจารณานำเอามาตรการที่เหมาะสมมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การมีส่วนร่วมทั้ง 5 ระดับนี้ หากได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยทุกระดับแล้วย่อมถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมที่สมบูรณ์ตามแนวความคิดการมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของบุคคลย่อมต้องคำนึงถึงประเภทโครงการ หรือกิจกรรม กระบวนการดำเนินงานช่วงเวลาในการเข้าไปมีส่วนร่วมระดับของการมีส่วนร่วมองค์กรหรือ กลุ่มบุคคล หรือปัจเจกบุคคลที่มีส่วนร่วม และกฎหมายรองรับการมีส่วนร่วมของประชาชน (สุนีย์ มัลลิกะมายล์, 2545: 56-62) ทั้งนี้รูปแบบการมีส่วนร่วมที่สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine Participation) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ถ้าหากไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริง และการมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอน

2. การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เช่น (Non-Genulne Participation) การร่วมลงแขก ร่วมลงแรงในการทำโครงการ การร่วมบริจาคเงิน หรือสิ่งของอื่นๆบางส่วน หรือร่วมบำรุงรักษาโดยไม่ได้ร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (สุพรรณิ ไชยอำพร และสนิท สมัครการ, 2543: 12)

ในขณะเดียวกัน การมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทุกขั้นตอนมีความสัมพันธ์โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมที่ขั้นตอนการตัดสินใจเป็นประการสำคัญ ซึ่งในแนวทางการมีส่วนร่วมนั้นมุ่งเน้นให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่มีบทบาทในทุก ๆ เรื่อง ไม่ใช่ที่กำหนดให้ประชาชนปฏิบัติในเรื่องใดเรื่องหนึ่งทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะคิด ซึ่งแนวความคิดนี้มีกรอบพื้นฐานและการวิเคราะห์การมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานขอความช่วยเหลือ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วย ผลประโยชน์ทางวัตถุผลประโยชน์ทางด้านสังคม และส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการควบคุม ตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วม (Cohen, John M., & Uphoff, Norman T. 1989, pp. 324-328)

กล่าวโดยสรุปการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่างส่งผลต่อการมีส่วนร่วม เช่น ประโยชน์ที่จะได้รับการเข้าไปมีส่วนร่วม กลไกการมีส่วนร่วม เป็นต้นซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นจะเชื่อมโยงทุกฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้องกัน โดยเหตุผล และความจำเป็นของการมีส่วนร่วม ดังนั้น เมื่อพิจารณาแล้วบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมได้นั้นจะต้องประกอบด้วยหลักการมีส่วนร่วม 4 ประการ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลองค์ประกอบที่ 4 ข้อนี้สามารถตอบเจตจำนงของการมีส่วนร่วมว่าจะดำเนินไปทิศทางไหน และ

สร้างประโยชน์ หรือได้รับประโยชน์ร่วมกันอย่างไรแต่จะอย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมนั้น ไม่ว่าจะเราเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมแต่ท้ายสุดการมีส่วนร่วมอาจจะส่งผลให้เราเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างไม่ว่างตัวก็เป็นได้ เพราะมนุษย์เราอยู่เป็นกลุ่มเป็นหมู่ เป็นสังคมดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่เราจะปฏิเสธไม่ได้กับการที่เราจะกล่าวว่า ไม่ได้มีส่วนร่วมใด ๆ ในกิจกรรมนั้น ๆ เพราะสุดท้ายแล้วเราอาจกลายเป็นผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมไม่ทางตรงก็ทางอ้อมทางใดทางหนึ่งนั่นเอง

คุณภาพชีวิตของประชาชน

การดำรงชีวิตในระดับที่เหมาะสมของมนุษย์ ตามสภาพความจำเป็นพื้นฐานในสังคม ซึ่งสนองต่อสิ่งที่ต้องการทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และความคิดอย่างเพียงพอจนก่อให้เกิดความสุขตลอดทั้งการมีสุขภาพทางร่างกายและจิตใจที่ดี

คุณภาพชีวิต แปลว่าลักษณะของชีวิตที่มีคุณภาพหรือคุณสมบัติของชีวิตที่ดีหรือสิ่งที่ทำให้ชีวิตมีคุณภาพ หมายถึง องค์ประกอบและลักษณะต่างๆ ที่แสดงถึงสภาพของชีวิตที่ดำรงอยู่ด้วยดีเป็นส่วนร่วมที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน สังคมและธรรมชาติมีความพร้อม และสามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้เจริญงอกงามสู่ความสันติสุข และอิสรภาพ สมบูรณ์ (พระเทพเวที ป. อ. ปยุตโต, 2533: 1) ความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพทางการศึกษา อนามัย เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมทางชีวกายภาพ เชื้อชาติวัฒนธรรมและวิธีการเลี้ยงดูตามความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์แล้วคุณภาพชีวิตนั้นขึ้นอยู่กับความพอใจของคน ๆ นั้น ซึ่งความเป็นจริงอาจมีข้อแตกต่างกันไประหว่างอีกคนหนึ่งกับอีกคนหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปรียบเทียบระหว่างคนสองคน เพราะมีลักษณะสิ่งแวดล้อมทางชีวกายภาพ ที่ต่างกัน เชื้อชาติต่างกัน และวิธีการเลี้ยงดูต่างกันคุณภาพชีวิตมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมอย่างมาก ถ้าสิ่งแวดล้อมดีมีส่วนส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีได้ด้วย เพราะสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์โดยอย่างยิ่งเป็นปัจจัยสี่ ซึ่งมนุษย์ทุก ๆ คนมีความต้องการเป็นขั้นพื้นฐาน

คุณภาพชีวิตเป็นการรับรู้ความพึงพอใจในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะสุขภาพ โดยวัดจากความสามารถในการทำหน้าที่ต่าง ๆ ของร่างกาย ทักษะคิดของตนเอง ต่อสุขภาพ ความพึงพอใจในชีวิต และความรู้สึกว่าตนเองได้รับการช่วยเหลือจากสังคม (Padilla, G.V. 1985, pp. 45-60) การที่บุคคลรับรู้คุณภาพในชีวิตตนเองว่าดี มีความพึงพอใจในชีวิต แต่ละบุคคลมีสภาวะสุขภาพกายและด้านวัตถุ (Physical and Material Well-Being) ในระดับดี ความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น และความสามารถที่จะมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม/ชุมชน/สังคมในกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งแต่ละบุคคลมีการพัฒนาตนเอง การทำให้บรรลุผลและการหาเวลาพักผ่อน (Burkhardt, C.S, 1985, pp. 11-16) และยังมีความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตโดยทั่วไป การประเมินสภาวะจิตใจของบุคคล ด้านความพึงพอใจในชีวิตอื่น ๆ ภาวะทางกาย จิต สังคม และอารมณ์การประเมินโดยบุคคลอื่นว่าบุคคลมีสภาวะในการดำรงชีวิตเหมาะสมและชีวิตไม่ถูกคุกคาม (Meeberg, G.A., 1993, pp. 32-38) ขณะเดียวกันคุณภาพชีวิตเป็นความรู้สึกของการอยู่อย่างมีความสุข มีความพอใจต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิตที่เป็นส่วนสำคัญมากของบุคคล (UNESCO, 1978, p. 143) ขณะเดียวกันบุคคลมีความรู้สึกมีคุณค่าแห่งตน มีความมุ่งหมายในชีวิต และมีความวิตกกังวลน้อยที่สุด (Lewis, F., 1982. p. 113) ความรู้สึกมีความสุข (Sense of Well Being) ซึ่งมีผลมาจากความรู้สึกพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจในแต่ละด้านของชีวิตที่มีความสำคัญต่อ

บุคคลนั้น ๆ (Ferrans, C.E., 1992, pp. 29-38) การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ สังคม และเศรษฐกิจในผู้สูงอายุคุณภาพชีวิตเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องคงไว้ ซึ่งความมีคุณค่าในตนเอง ความพอใจในชีวิต และความรู้สึกลึกซึ้ง (Hunter, S., 1982, pp. 17-20)

กล่าวโดยสรุป คุณภาพชีวิต หมายถึง การมีชีวิตที่ดีมีความสุขมีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านสุขภาพ ได้แก่ สุขภาพกาย และสุขภาพจิต ด้านสังคม ได้แก่ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การประกอบอาชีพ รายได้ เป็นต้น

การพัฒนาคุณภาพชีวิต ถือว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำ เพราะปัญหาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ส่วนใหญ่ก็มีสาเหตุมาจากมนุษย์นั่นเอง เช่น ปัญหาจำนวนประชากรมากเกินไป ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหา ทางสังคม รวมถึงค่านิยมต่าง ๆ ของสังคม ดังนั้นหากจะกล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ก็ควรพิจารณาที่องค์ประกอบคุณภาพชีวิตว่ามีสิ่งใดเป็นองค์ประกอบอยู่บ้าง มีหลายหน่วยงานได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตว่า ควรมีองค์ประกอบ แตกต่างกันไป

การที่ประชาชนจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีต้องมีอาหารและโภชนาการที่เหมาะสม เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม มีการดูแลสุขภาพกาย และจิต การรักษาพื้นฐานการศึกษา เพื่อพัฒนาอาชีพความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน การบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อการประกอบอาชีพอย่างยุติธรรม และยังคงมีองค์ประกอบที่สำคัญอีก 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบทางด้านจิตวิสัย หรือเรียกว่าองค์ประกอบทางด้านจิตวิทยาเป็นองค์ประกอบเชิงคุณภาพ และองค์ประกอบด้านวัตถุวิสัย หรือเรียกว่าองค์ประกอบด้านสังคม เศรษฐกิจการเมืองและสิ่งแวดล้อมเป็นองค์ประกอบเชิงปริมาณประกอบเชิงคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นองค์ประกอบเชิงปริมาณ(สุวรรณ เี่ยมสุขวัฒน์, 2530: 27) โดยสรุปแล้วคุณภาพชีวิตที่ดีต้องประกอบไปด้วย 5 ประการ คือ

1. มาตรฐานการครองชีพ หมายถึง มาตรฐานความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของประชากร เกี่ยวข้องกับรายได้ต่อบุคคล สุขภาพ การศึกษา ที่อยู่อาศัย และการสังคมสงเคราะห์ สิ่งต่าง ๆ นี้ เป็นส่วนสำคัญทำให้มาตรฐานการครองชีพของมนุษย์เปลี่ยนแปลงได้

2. การเปลี่ยนแปลงของประชากร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงประชากรอันเป็นผลมาจากการเกิด การตาย และการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยมีผลให้ประชากรเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เพิ่มจำนวน หรือลดลง การเปลี่ยนแปลงประชากรมีผลกระทบต่อสถานการณ์หลายด้านทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนการจัดบริการสาธารณสุขไปรษณีย์ต่าง ๆ ล้วนมีผลต่อคุณภาพชีวิต

3. ระบบสังคมและวัฒนธรรม มนุษย์เมื่อรวมกันมากจำเป็นต้อง มีระบบ มีกฎเกณฑ์ที่เรียกว่ารูปแบบการปกครอง กฎหมาย และมีแนวปฏิบัติอันเกิดจากความเชื่อและศรัทธาในลักษณะเดียวกัน เพื่อให้การดำรงชีวิตร่วมกันมีความสุขซึ่งจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี

4. กระบวนการพัฒนา การพัฒนาเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น โดยจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคม สภาพแวดล้อมและทรัพยากร ด้านคุณภาพชีวิต ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศนั้น ประชากรแต่ละกลุ่มจะต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

5. ทรัพยากร เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ จะมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ จะมีผลทำให้มาตรฐานการดำรงชีวิตอยู่ในระดับสูง ประเทศใดมีสภาพ

ตรงกันข้าม ก็จะมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้น ทรัพยากรจึงเป็นเครื่องกำหนดลักษณะประเทศที่ร่ำรวยและประเทศที่ยากจนได้

ทั้งนี้ประชากรทุกคนย่อมมีความต้องการคุณภาพชีวิตระดับหนึ่งที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตการมีเกณฑ์สำหรับประเมินคุณภาพชีวิตจะช่วยให้บุคคลเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตของตนเองกับเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อจะได้ทราบว่าตนเองมีคุณภาพชีวิตหรือไม่ หรือมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับใด ซึ่งตัวชี้วัดที่เป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของคนไทยใน 13 ด้าน (สุพรรณิ ไชยอำพร และสนิห สมัครการ, 2534: 148–185) ประกอบด้วย

1) ครอบครัวยุคประกอบด้วยความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว สิ่งแวดล้อมภายในและภายนอกครอบครัวรวมถึงความสะดวกในการเดินทางไปที่ยื่น

2) สังคมประกอบด้วย ความสัมพันธ์กับเพื่อน เพื่อนบ้าน ผู้คุ้นเคยการมีส่วนร่วมในสโมสร องค์กร สังคม ความสะดวกสบายในการพบปะสังสรรค์

3) การงานประกอบด้วยความมั่นคง ความอิสระโอกาสในการแสดงความสามารถโอกาสที่จะก้าวหน้าในหน้าที่การงานรวมทั้งค่าตอบแทนนอกจากนี้ยังรวมถึงความสัมพันธ์ของเพื่อนร่วมงานและสภาพของที่ทำงาน

4) สุขภาพอนามัย ประกอบด้วย ความแข็งแรงของสุขภาพร่างกาย การออกกำลังกาย

5) เวลาว่างและพักผ่อนหย่อนใจ ประกอบด้วยการใช้เวลาว่างในการเล่นกีฬาทำงานอดิเรก ชมรายการบันเทิงต่าง ๆ และความสะดวกในการเดินทางไปพักผ่อนหย่อนใจ

6) ความเชื่อศาสนา ประกอบด้วย เสรีภาพในการนับถือ การประกอบทางพิธีกรรมทางศาสนา ความศรัทธาต่อหลักธรรมทางศาสนา และการปฏิบัติธรรมของสงฆ์

7) ตนเอง ประกอบด้วย ความภาคภูมิใจในตัวเองเกี่ยวกับความสำเร็จในชีวิตทาง ด้านการทำงาน การศึกษาและความสัมพันธ์กับคนอื่น รวมทั้งความเชื่อมั่นในตนเอง

8) สาธารณสุข ประกอบด้วย การให้บริการสถานพยาบาล แพทย์ และพยาบาล

9) การบริโภคสินค้าและบริการต่าง ๆ ประกอบด้วยความหลากหลายของสินค้าคุณภาพสินค้า ราคาสินค้าและการให้บริการร้านค้า

10) ทรัพย์สิน ประกอบด้วย บ้าน เฟอร์นิเจอร์ สิ่งอำนวยความสะดวกในบ้าน ยานพาหนะ เครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับต่าง ๆ

11) ท้องถิ่น ประกอบด้วย การให้บริการของชุมชนทางด้านสาธารณสุข สาธารณภัย สาธารณูปโภค การศึกษา การขนส่ง และสวัสดิการอื่น ๆ

12) รัฐบาลไทย ประกอบด้วย นโยบาย และการบริหารด้านเศรษฐกิจ สังคมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

13) ชีวิตในเมืองไทย ประกอบด้วย สิทธิพื้นฐานในการรับข่าวสารความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรม คุณภาพการศึกษาการเลือกสถานะในสังคม การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมธรรมชาติ

ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตเป็นตัววัดความเป็นอยู่ของประชาชนว่ามีคุณค่าของชีวิตที่ดี มีความสุข หรือมีความเป็นอยู่ที่พอเพียง และสามารถชี้วัดคุณภาพชีวิตได้ถูกต้อง และตรงกับความเป็นจริง โดยคำนึงถึงบริบทของสังคม และทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วม และควรพัฒนาไปพร้อม ๆ กันทุกด้าน ทั้งการศึกษา สุขภาพ สังคม

และสิ่งแวดลอม โดยเชื่อมโยงเป็นมิติเดียวกัน ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนร่วมกัน

กล่าวโดยสรุป คุณภาพชีวิตที่ดีเป็นการมีชีวิตที่ดีมีความสุข มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านสุขภาพ ได้แก่สุขภาพกายและสุขภาพจิต ด้านสังคม ได้แก่วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การประกอบอาชีพรายได้ เป็นต้น รวมทั้งเป็นความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิต ที่มีส่วนสำคัญมากที่สุดของบุคคล สามารถดำรงตนเองให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม เป็นคนที่มีจิตใจ การช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน และไม่ทำให้เป็นภาระที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม

พระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

พระสงฆ์เป็นคำรวมที่ใช้เรียกศาสนบุคคลในพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระภิกษุและสามเณร พระภิกษุ คือ ผู้ได้รับการอุปสมบทตามพระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนประเพณีของคณะสงฆ์ไทย ตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2526) พระภิกษุในประเทศไทยแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทบวชชั่วคราวไม่ถึง 3 เดือน หรือไม่ครบตามพรรษาบวช 3 เดือน จำพรรษา 1 พรรษา หรือมากกว่าแต่ไม่เกิน 5 พรรษา อีกประเภทหนึ่ง บวชเป็นศาสนทายาทสืบพระศาสนา ประเภทหลังบวชเป็นเวลานานจนถึงบวชตลอดชีวิต แบ่งได้ว่าเป็นภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ ได้แก่ กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ตลอดจนเจ้าหน้าที่การเจ้าคณะต่าง

การเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนนั้น พระสงฆ์จะถูกกำหนดบทบาทจากหน้าที่ ที่พึงจะเป็น ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างจริงจัง บำเพ็ญประโยชน์แก่ตนเองและสังคมด้วยความเสียสละพระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน หรือพัฒนาชุมชนที่อาศัยนั้น ๆ ทั้งในรูปแบบของนามธรรม และรูปธรรม ดังต่อไปนี้

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านการศึกษา การเรียนการสอนในสมัยก่อนที่จะมีเป็นแบบแผน เป็นรูปชั้นเรียนมีกำหนดแน่นอนตายตัวอย่างโรงเรียนในความหมายในปัจจุบันยังไม่มีที่ทั่วไปเป็นการเรียนการสอนอย่างไม่เป็นระบบขึ้นอยู่กับครูผู้สอน และตามแต่สถานที่สิ่งแวดลอมจะอำนวย ส่วนมากลูกชาวบ้านเมื่อมาเรียนก็สามารถอ่านเขียนตัวพยัญชนะ และแจกลูกถึงตัวแม่เคยได้ก็มักจะลาพระอาจารย์กลับไปอยู่บ้านเพื่อช่วยพ่อแม่ประกอบอาชีพ ถ้าพ่อแม่มีกำลังก็ให้ลูกเรียนต่อไปจนครบอายุบวชที่บวชเรียนพระธรรมวินัยต่อไปจะได้เรียนหนังสือขอม หรือภาษาบาลีบ้าง และหากไม่บวชแต่สมัครใจเรียนวิชาชีพได้พ่อแม่ก็นำไปฝากพระสงฆ์ที่มีความรู้วิชานั้น ๆ เมื่อชาวบ้านนิมนต์พระที่มีความรู้ไปทำอะไรลูกศิษย์มักจะได้รับความรู้ และจดจำไว้จนชำนาญในที่สุด และเมื่อไม่ได้เรียนหนังสือไม่ได้รับราชการที่เกี่ยวกับหนังสือในวังก็ไม่รู้ว่าจะเอาความรู้ไปทำอะไรนานเข้าก็ลืมหมด

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว เป็นสมัยของการปฏิรูประบบเศรษฐกิจ และสังคม ครั้งแรกของเมืองไทยงานด้านพระพุทธศาสนาก็ได้รับการปรับปรุงด้วยพระองค์ทรงโปรดเกล้าให้มีอาจารย์สอนเลข สอนหนังสือไทยทุก ๆ พระอาราม เนื่องจากทรงมีพระราชดำริว่าเด็กผู้ชายที่จะสนใจเล่าเรียนหนังสือไทย ลายมือวิชาหนังสือ และกระบวนเลขไทยอย่างที่เป็มนานนั้นน้อย หากเป็นเช่นนี้ผู้ที่เรียนหนังสือไทย ลายมือ และเลขไทยก็จะเสื่อมสูญจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระอารามหลวงสำหรับจะได้สั่งสอน

พระภิกษุสามเณร และศิษย์วัดเหตุที่ทรงมีพระดำริให้เริ่มมีการสอนที่วัดเนื่องจากการศึกษาของไทยแต่เดิมมา ศูนย์กลางจะมีอยู่ 2 แห่ง คือ วัด กัปปัง เนื่องจากสถานที่ทั้งสองแห่งเป็นที่รวมความรู้ศิลปิน และช่างฝีมือแต่ ว่างเป็นสถานที่ที่คนทั่วไปเข้าไม่ถึงคนส่วนมากจึงมุ่งเข้ารับการศึกษาภายในวัดเนื่องจากมีแพร่หลายในทุกถิ่น เป็นสถานที่เปิดสำหรับคนทั่วไป เป็นศูนย์กลาง และเป็นแหล่งให้การศึกษาแก่ประชาชนส่วนใหญ่

จากความสำคัญของวัดและพระพุทธศาสนาในอดีต ทำให้เกิดประเพณีสำคัญ ที่พระพุทธศาสนา ไปเกี่ยวข้องกับการศึกษามาจนถึงปัจจุบัน คือ

1. ประเพณีวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาเล่าเรียนของชุมชน และพระสงฆ์เป็นครูผู้ทำหน้าที่อบรม สั่งสอนชาวกรุงและชาวเมือง ในปัจจุบันอาจมองไม่ค่อยเห็น แต่สำหรับชาวบ้านในชุมชนห่างไกลยังพอมอง เห็นแม้ไม่มีศูนย์กลางเหมือนแต่ก่อน ก็พอเป็นช่องทางหรือที่พึ่งแหล่งสุดท้าย

2. ประเพณีบวชเรียน ซึ่งมีความหมายว่าบวชคู่กับเรียน เมื่อบวชแล้วต้องเรียนหรือบวชก็เพื่อเรียน แล้วความหมายเลยไปถึงบวชอยู่แค่เรียน เรียนแล้วใครอยู่ฟังอยู่ ไม่ใครอยู่ฟังสึกไป (พระมหากษัตริย์ นันทเพชร, 2540, :10-13)

กล่าวโดยสรุป ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านการศึกษา นั้น ปัจจุบันได้เปิดการเรียนการสอน มีอยู่ 3 แผนก ได้แก่ แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา แผนกธรรม และแผนกบาลีนั้นเป็นการจัดการ ศึกษาเฉพาะด้านหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้ว ๆ ไม่มีวิชาสามัญศึกษาเข้าไปปะปน ส่วนแผนก สามัญศึกษานั้นเป็นการจัดการศึกษาที่ผสมผสานกันทั้งหลักสูตรแผนกธรรม แผนกบาลี และหลักสูตรสามัญ ศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการเข้าด้วยกัน แต่หลักสูตรแผนกธรรม-บาลีไม่เข้มข้นมากนักแต่ก็ยังมีเนื้อหา มากกว่าวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ดังนั้นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจึงเป็นหลักสูตรที่ เหมาะสมกับเยาวชนยุคปัจจุบัน เพราะสามารถบูรณาการนำเอาการศึกษาสงฆ์ทั้ง 3 แผนกมาหลอมเป็นหนึ่ง เดียว ซึ่งเป็นการศึกษาแผนกเดียวที่ทุกคนยอมรับว่า เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ตาม พ.ร.บ. การ ศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

บทบาทในด้านการพัฒนาจิตใจของพลเมืองแต่เดิมสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้อรหันต์ สัมมาสัมโพธิญาณแล้วได้ตัดสินพระทัยเผยแผ่สิ่งที่พระองค์ได้ตรัสรู้แก่มหาชน เพื่อให้พ้นทุกข์ด้วยผู้ที่ประสงค์ จะพ้นทุกข์ตามแนวทางของพระพุทธองค์ก็จะเข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์ เพื่อศึกษาธรรมปฏิบัติ และทำ พระนิพพานให้แจ้งต่อมาเมื่อพระสงฆ์เหล่านั้นได้ศึกษา และปฏิบัติจนบรรลุธรรมแล้วจึงได้เป็นกำลัง ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากทำหน้าที่ในการศึกษา และปฏิบัติ พระสงฆ์จึงมีหน้าที่ในการสั่งสอน และเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชนอีกด้วย ในสมัยโบราณการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์จำกัดอยู่ในเฉพาะขอบเขต ของวัด และชาวบ้านในวันพระ หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การเทศนาในงานบุญพิธี หรืองานบุญต่าง ๆ เช่น งานทำบุญบ้าน งานศพ หรือในโอกาสที่ญาติโยมไปวัดเพื่อทำบุญเพื่อขอคำปรึกษา

ในสมัยโบราณการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ จำกัดอยู่ในเฉพาะขอบเขตของวัด และชาวบ้านในวันพระ หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การเทศนาในงานบุญพิธี หรืองานบุญต่าง ๆ เช่น งานทำบุญบ้าน งานศพ หรือในโอกาสที่ญาติโยมไปวัดเพื่อทำบุญเพื่อขอคำปรึกษา แต่ปัจจุบันเมื่อกิจการพระศาสนาเจริญเติบโต เป็นปีกแผ่น มีการจัดองค์กรทางศาสนาที่เป็นระบบ และระเบียบแบบแผน ประกอบกับความก้าวหน้าทาง เทคโนโลยีการขนส่ง และการสื่อสารช่วยให้การเดินทางไปในถิ่นต่าง ๆ มีความสะดวกยิ่งขึ้น และสามารถ

ส่งข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ ถึงคนจำนวนมากได้อย่างมีประสิทธิภาพ และรวดเร็ว พระสงฆ์ในยุคปัจจุบันสามารถดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวาง และเข้าถึงประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ได้มากยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป ในด้านการพัฒนาจิตใจของพลเมืองในปัจจุบันพระสงฆ์ได้มีการจัดกิจกรรม การสั่งสอนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเทศนา ปาฐกถาธรรม หรือเผยแผ่ธรรมทางสื่อมวลชน การทำกิจกรรมอันเป็นการสงเคราะห์ชาวบ้าน เช่น ช่วยสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์เป็นผู้นำชาวบ้านในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ เช่น รักษาป่า ขุดลอกหนองบึง ส่งเสริมอาชีพสุจริต ตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ เป็นต้น จัดกิจกรรมอันเป็นประเพณี และศาสนพิธีในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้ชาวบ้านได้ทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาพร้อมกันอันจะทำให้เกิดความรักสามัคคีในหมู่บ้าน ชุมชน สังคม รวมทั้งการถือโอกาสเทศนาธรรม สั่งสอนให้ตเว้นจากอบายมุข ให้ประพฤติดี หลีกหนีความชั่ว การเป็นผู้นำในการปฏิบัติธรรม เช่น ฝึกสมาธิเพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงพระพุทธศาสนาจากการปฏิบัติอย่างแท้จริง

คุณภาพชีวิตด้านสังคมสงเคราะห์ หลักการสังคมสงเคราะห์นั้น หมายถึง การสงเคราะห์คน เพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตัวเองโดยไม่หวังผลตอบแทนจากเขา และจะต้องมีการสอบสวนดูก่อนว่าผู้ที่มาขอความช่วยเหลือนั้นเดือดร้อนจริงหรือไม่ และความเดือดร้อนนั้นบางครั้งก็เกิดจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ถ้าแนะนำได้ก็อาจจะแนะนำให้เท่านั้น ถ้าถึงกับต้องสงเคราะห์ด้วยวัตถุหรืออย่างอื่นก็ต้องให้ต่อเมื่อมีความจำเป็น นี่เป็นการทั่วไปในการสงเคราะห์ในทางโลก เพราะฉะนั้น แม้งานสังคมสงเคราะห์จะเริ่มจากการกุศลแต่ก็มีข้อมูลแตกต่างที่มุ่งช่วยปรับสภาพแวดล้อมของคนให้ดีขึ้น ช่วยพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจ เพื่อให้บุคคล ชุมชนและสังคมนั้น ๆ สามารถพัฒนาตนเองให้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติประกอบกับงานสังคมสงเคราะห์เป็นงานที่ให้ความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ ยกย่องในศักดิ์และคุณค่าของความเป็นมนุษย์ด้วยกันเอง

พระสงฆ์ วัด และชาวบ้าน (พระมหากฤษณา นันทเพชร, 2540: 23) ในชุมชนต่างอาศัยกันมาเป็นเวลานาน พระสงฆ์เองหากไม่ได้อาศัยชาวบ้านในเรื่องปัจจัย 4 ก็อยู่ไม่ได้ เพราะพระสงฆ์ไม่สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ นอกจากการบิณฑบาต ความผูกพันและเห็นคุณค่าของกันและกันระหว่างวัดกับบ้านจึงได้สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การสงเคราะห์ชาวบ้านของพระสงฆ์ เป็นไปทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ทั้งนั้นสอดคล้องกับหลักธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ซึ่งเป็นธรรมเครื่องสงเคราะห์โลก ประดุจดั่งเพลารถที่แล่นไปมีอยู่ 4 ประการ คือ 1) ทาน ได้แก่ปันสิ่งของต่าง ๆ แก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน 2) ปิยวาจา เจรจาจาจาอ่อนหวาน 3) อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ และ 4) สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอต้นเสมอปลายไม่ถือตัว มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ภายในบริเวณวัดมีสถานที่ที่เป็นชุมชนของประชาชนในการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในสถานที่แห่งนี้เรียกว่า ศาลาการเปรียญ ซึ่งมีความหมายถึงเป็นที่ประชุม แจกสิ่งของ ข้าวปลา อาหาร ผลไม้ ยารักษาโรค วิชาการหนังสือ วิชาความรู้สำหรับการประกอบอาชีพตลอดถึงเป็นแหล่งข่าวสารของทางราชการอีกด้วย ศาลาการเปรียญจึงเป็นศูนย์รวมที่พระสงฆ์ใช้เป็นสถานที่แจกแก่ชาวบ้าน และชาวบ้านแจกแลกเปลี่ยนกัน

กล่าวโดยสรุป บทบาทของพระสงฆ์ในการศึกษาสงเคราะห์นี้อาจมองได้ทั้งที่เป็นระบบ คือ จัดตั้งโรงเรียนมีการจัดการเรียนการสอนมีหลักสูตรที่แน่นอน และอีกที่จัดอย่างไม่เป็นระบบอาจเป็นลักษณะการให้ทุนสนับสนุนการศึกษา การให้ทุนในสร้างอาคารเรียน ให้ทุนซื้อสื่อการเรียนการสอน อุปกรณ์ทางการศึกษา ให้ทุนการศึกษาแก่ครูเพื่อพัฒนาครูในสาขาวิชาที่ขาดแคลน ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ เป็นต้น

คุณภาพชีวิตด้านการพัฒนาจิตวิญญาณ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาชี้ชัดว่าธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จได้เพราะใจ คำสอนนี้ได้มาเป็นคติแบบไทย ว่าใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว เพราะฉะนั้น หากมองในแง่ของการพัฒนาแล้วการพัฒนาที่สำคัญที่สุด และละเอียดไม่ได้ก็คือ การพัฒนาจิตใจ เพราะจิตที่พัฒนาแล้วเท่านั้นทำให้การพัฒนาภายนอก คือ การพัฒนาทางกายหรือวัตถุเป็นไปอย่างถูกต้อง หลักการพัฒนาจิตในพระพุทธศาสนา เรียกว่า ภาวนา หรือกรรมฐาน พระพุทธองค์ ตรัสว่า เป็นธรรมที่ควรเจริญ มีอยู่ 2 อย่าง คือ 1) สมถภาวนา การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ 2) วิปัสสนาภาวนา การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดรู้แจ้งตามเป็นจริง

กล่าวโดยสรุป การเป็นผู้นำแห่งจิตวิญญาณของพระสงฆ์จะใช้วิธีการแสดงธรรมสั่งสอนพุทธบริษัท โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือหยิบยกประวัติในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกขึ้นมาบรรยาย แสดงให้เห็นชัดถึงหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่เด็ก และเยาวชนรวมถึงประชาชนทั่วไป ได้นำไปใช้ เป็นต้น นอกจากนี้บทบาทด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา คือ การประพฤติปฏิบัติตนเองตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้เกิดความรู้ และมีคุณธรรม ความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณจึงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้ในด้านความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาในคุณค่าที่แท้จริงอันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

คุณภาพชีวิตด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม คือวิถีชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ซึ่งประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ ค่านิยม และถ่ายทอดกันมาจาก บรรพบุรุษสู่อนุชนรุ่นหลัง วัฒนธรรมลักษณะเป็นวิชาความรู้ที่มีความงดงามในตัว เรียกว่า ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ (พระมหากษัตริย์ นันทเพ็ชร, 2540, หน้า 35)

1. ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เช่น ปราสาท วัด ป้อม ค่าย กำแพง ลักษณะที่เห็นรูปทรงไม่ชัดเจน เช่น คูน้ำ คัดดิน ถนนโบราณ เนินดินที่ปกคลุมเจดีย์ โบสถ์ วิหาร เป็นต้น
2. ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานจิตรกรรม ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในวัด เช่น งานเขียนลาย รดน้ำ ภาพเขียนตู้พระธรรม จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ พระวิหาร งานจิตรกรรมในสมุดไทย ไบลาน เช่น หนังสือตำรา พิชัยสงคราม ตำรายาแผนโบราณ ตำราคชลักษณ์ เป็นต้น
3. ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องประดับ เช่น เครื่องจักรสาน ผ้าฝ้ายชนิดต่าง ๆ ภาชนะดินเผา เป็นต้น
4. ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ประเพณี ขนบธรรมเนียม แบบแผน ปฏิบัติในกลุ่มหรือสังคมซึ่งยอมรับปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ
 - 1) ขนบธรรมเนียมประเพณี มีทั้งประเพณีเฉพาะบุคคล ได้แก่ การเกิด การโกนจุก การหมั้น การแต่งงาน การตาย การบวช การขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น และประเพณีส่วนรวมอื่น ๆ ประเพณีทางศาสนาอื่น ๆ ได้แก่ ประเพณีทางศาสนาต่าง ๆ เช่น ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา ทอดกฐิน ประเพณีตรุษ สงกรานต์ ประเพณีชักพระ เป็นต้น
 - 2) ภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ จารึกและคัมภีร์ต่าง ๆ ภาษาพูด ภาษาเขียน บทประพันธ์ที่ถ่ายทอดกันมาโดยการเล่าหรือการเขียน เช่น นิทานพื้นบ้าน ตำนานเมือง เพลงพื้นเมือง เป็นต้น

3) ศิลปะการแสดง ได้แก่ การเล่นเพลงพื้นเมือง เช่น เพลงอีแซว เพลงเกี่ยวข้าว โนรา เพลงบอก หนึ่งตะลุง เป็นต้น

นับตั้งแต่โบราณกาลมาวัดเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาของชาวบ้าน ตลอดจนประเพณี และวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ นับตั้งแต่การสร้างวัดมา ซึ่งเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น หรือ ในกรณีพิเศษ อาจเกิดจากพระราชศรัทธาของพระมหากษัตริย์บางพระองค์ ทรงสร้าง และอุปถัมภ์วัดนั้นในวัน หรือโอกาสสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ชาวบ้านได้มีโอกาสไปทำบุญที่วัดด้วนแรงศรัทธา และความตั้งใจที่จะให้การทำบุญนั้นเกิดอานิสงส์อย่างสูงสุดจึงทำให้การทำบุญในแต่ละครั้ง แต่ละโอกาส มีรูปแบบมีพิธีที่เป็นลักษณะเฉพาะทำให้เกิดเป็นปึกแผ่น ประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ นอกจากนี้ ศิลปกรรมต่าง ๆ เช่น ละคร หนึ่งตะลุง หนึ่งใหญ่ เกิดขึ้นในงานวัดนั่นเอง

กล่าวโดยสรุป ปัจจุบันพระสงฆ์ได้กลายเป็นผู้นำคนสำคัญในสังคมที่มีบทบาทในการจัดการเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย พระสงฆ์ได้เป็นผู้ที่มีบทบาทในการให้การศึกษาแก่ประชาชนการอนุรักษ์และได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยที่พระสงฆ์สามารถนำเสนอผ่านการบรรยายธรรมของพระสงฆ์ให้กับประชาชน ทำให้ประชาชนได้รู้ถึงประวัติของชุมชน และโบราณวัตถุสถานอันมีค่าอย่างยิ่งทางประวัติศาสตร์ของชุมชนทำให้ได้เห็นถึงประโยชน์ของการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติ เพื่อการเป็นต้นแบบของการบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่คู่ชาติไทยตลอดไป

ข้อเสนอแนะ

พระสงฆ์นั้นเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อวิถีชาวบ้าน หรือคนในชุมชนนั้น ๆ เนื่องด้วยพระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณที่สำคัญที่จะชักนำให้ประชาชน หรือชาวบ้านเจริญรอยไปด้วยความเจริญ มีความสุข ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่พระสงฆ์นั้นเป็นได้ทั้งนักปฏิบัติ นักสอน และนักพัฒนาอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ทั้งความรู้ทางคติทางธรรม และคติทางโลกจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้นำชุมชนเชิงสัญลักษณ์ที่เป็นปูชนียบุคคลที่ควรเคารพยิ่ง ซึ่งสามารถสรุปได้จากบทบาทของพระสงฆ์ที่มีมาแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ บทบาทที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านและท้องถิ่น 5 ด้าน คือ 1) บทบาทของพระสงฆ์ด้านการศึกษา 2) บทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแพร่ธรรม 3) บทบาทของพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ 4) บทบาทของพระสงฆ์ด้านพัฒนาจิตวิญญาณ และ 5) บทบาทของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม บทบาททั้ง 5 ด้านดังกล่าวนี้ จึงทำให้พระสงฆ์เองซึ่งเดิมเป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือแล้ว ยิ่งเพิ่มความเคารพยำเกรงยกย่องให้เป็นผู้นำจิตวิญญาณขึ้นไปอีก เป็นปูชนียบุคคลที่ดีของผู้คน ชุมชน และสังคมสืบไป

เอกสารอ้างอิง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2531). กลวิธีแนวทางวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน

- การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- ปรัชญา เวสารัชช์. (2528). การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท. สถาบันไทยคดีศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). (2533). บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน หน้า พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์.
- พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2548). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา (พิมพ์ครั้งที่ 3). กาญจนบุรี: สำนักพิมพ์ธรรมเมธี-สหายพัฒนาการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหากฤษฎา นันทเพชร. (2540). ทศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม. ภาคนิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2544). การมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนของคณะกรรมการศึกษาประจำโรงเรียนเทศบาล ในจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วรรณิการ์ ภูมิวงศ์พิทักษ์. (2540). ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการครอบครัวและชุมชนพัฒนา หน้า ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนดวงแข เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุนีย์ มัลลิกะมายล์. (2545). รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพรรณิ ไชยอำพร และสนิท สมัครการ. (2543). การวิเคราะห์สังคมเพื่อการพัฒนา (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การคลังสินค้าและพัสดุ.
- สุวรรณา เอี่ยมสุขวัฒน์. (2530). สุขภาพชีวิตตามแนวความคิดและองค์ประกอบ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง. (2542). คำอธิบายลักษณะวิชาทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Burkhardt, C.S. (1985). The impact of arthritis on quality of life. *Nursing Research*, Vol. 3.
- Cohen. John M.. & Uphoff. Norman T. (1989). *Participation's in Rural Development Seeking Clarify through Specificity*. World Development.
- Ferrans, C.E.. (1992). Psychometric of The Quality of Life Index. *Research in Nursing & Health*, Vol. 15.

- Hunter, S.. (1982). Adult Day Care Promotion Quality of Life The Elderly. **Journal of Gerontological Nursing**. Vol. 18.
- Lewis, F.. (1982). Experienced Personal Control and Quality of Life in Late Stage Cancer Patient. **Nursing Research**. Vol. 31.
- Meeberg, G.A.. 1993. Quality of Life A concept analysis. **Journal of Advanced Nursing**, Vol. 18.
- Padilla, G.V. (1985). Quality of Life as A cancer Nursing Outcomes Variable, **Advances in Nursing Science**, Vol. 8.
- UNESCO. (1978). **Indicator of Environment Quality and Quality of Life**.
- United Nation.(1981). **Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and National Development**. New York.